

کلام آغازین

سیاست و گزاره سیاستی

گلامعلی منتظر

کلام آغازین

دوره ۳۲ | شماره ۲ | پیاپی ۸۶ | تیر ۱۴۰۱

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۲/۱۱/۱۸

صفحات: ۱-۴

شاپا چاپی: ۲۶۹۰-۱۰۲۷

شاپا الکترونیکی: ۴۵۱۴-۲۷۸۳

واژه «سیاست» یکی از پرسامدترین واژه‌های کاربردی در حوزه‌های مختلف مدیریتی است و در حوزه علم و فناوری نیز با ترکیب‌های مختلفی به گوش می‌خورد: *سیاست‌های کلان، سیاست‌های اجرایی، سیاست علم، سیاست فناوری و ...* نکته جالب این که هر یک از کارگزاران سطوح نظام علم و فناوری، از مدیر یک گروه آموزشی در یک دانشگاه تا وزیر یک وزارتخانه، پس از مدتی حضور در منصب خود، از «سیاست»‌های خود و لزوم اجرای آن‌ها سخن می‌گویند. بسیار شنیده‌ایم که مدیران به‌سادگی از این عبارت استفاده می‌کنند: «طبق سیاست‌های جدید، قرار است ما فلان کار را بکنیم»، حال آنکه در بسیاری از موارد، مراد از سیاست، «سلیقه» بوده است و در واقع آن مدیر دارد تلاش می‌کند سبک و سلیقه خود را با واژه‌هایی جذاب (و البته پرطمطراق) مطرح کند! طرفه این که برخی سلیقه خود را مرادف با «خواست نظام» می‌گیرند و همه چیز را به آن منتسب می‌کنند. به خاطر دارم در بحبوحه تغییر دولت در سال ۱۳۸۴، یکی از مدیران ارشد وزارت علوم که بسیار مشتاق ماندن بود هر روز به رنگی درمی‌آمد: در صبح سخنی می‌گفت، پیش از ظهر خلافتش را امر می‌کرد و عصر سخنی کاملاً متفاوت با دو گزاره قبلی بر زبان می‌راند تا دل تازه‌واردان بی‌خبر در وزارتخانه را به‌دست آورد و البته پاسخش به پرسش محتوم: آخر این چه رفتاری است؟ این بود: «نظام چنین می‌خواهد و این سیاست جدید است!» و صد البته مرادش از سیاست، در بهترین حالت، سلیقه مدیر فرادستش (و در اغلب اوقات همان «خواست فعلی» فرادست) بود. بماند که آن بنده خدا اگر نتوانست منشأ اثری ماندگار در آن حوزه شود اما به‌دلیل همان هم‌سوئی با سیاست! از

استاد مهندسی فناوری اطلاعات، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (سردبیر)

montazer@modares.ac.ir

Orcid: 0000-0003-2866-2930

استناد به این مقاله: منتظر، غ. (۱۴۰۱). سیاست و گزاره سیاستی، *راهیافت*، ۳۲ (۲)، صص. ۱-۴.

DOI: 10.22034/RAHYAFT.2022.14023

ناشر: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور

مواهب غیرمعنوی چشم‌گیری متنعم شد.

با توجه به نکات فوق، در این مجال تلاش می‌شود مهم‌ترین ویژگی گزاره‌های سیاستی برشمرده شود.

لغت‌نامه دهخدا واژه «سیاست» را چنین تعریف کرده: پاس داشتن مُلک، حفاظت، نگاهداری، حراست، حکمراندن بر رعیت، حکومت، ریاست، داوری (Dehkhoda, 1961). این واژه در فرهنگ فارسی معین نیز چنین تعریف شده: حکومت کردن، حکومت، داوری، تنبیه (Mo'in, 1971). اشاره به این نکته ضروری است که در اینجا مراد از سیاست، واژه انگلیسی "Policy" است و نه "Politics". فرهنگستان زبان و ادب فارسی، واژه Policy را بدین ترتیب تعریف کرده است: «مسیری که حکومت یا دولت یا حزب برای تحقق اهداف خود تعیین و طی می‌کند» (Academy of Persian Language and Literature, 2017).

از دید کاربردی «سیاست» عبارت است از اقدامات، اهداف و اعلان‌های دولت درباره موضوعات ویژه و گام‌هایی که برای اجرا یا شکست آن‌ها در پیش می‌گیرد (Wilson, 2006). بر اساس این تعریف ویژگی‌های سیاست عبارت است از (Anderson, 1994): هدف‌گرایی؛ اتخاذ توسط دولت؛ الگویی از اقدامات؛ محصول تقاضا و مجموعه اقداماتی در پاسخ به مسائل درک‌شده (خواه مثبت اقدام) خواه منفی (فقدان اقدام). نکته مهم این است که سیاست صرفاً اتخاذ تصمیم نیست بلکه فرایندی است شامل تمامی اقداماتی که از زمان احساس و شناسایی مشکل شروع می‌شود با اتخاذ تصمیم ادامه می‌یابد و تا ارزیابی نتایج حاصل از اجرای اقدامات ادامه می‌یابد (Alvani & Sharifzadeh, 2011).

مطالعه سیاست‌ها و عملکردهای دولت در حوزه‌های گوناگون «سیاست‌گذاری (خطامشی‌گذاری) عمومی» نامیده می‌شود. در فرایند سیاست‌گذاری عمومی، نخست مسائل عمومی، مفهوم‌سازی و سپس برای حل به دولت عرضه می‌شوند. آنگاه نهادهای دولتی، بدیل‌های سیاست را تدوین و گزینش و بدیل‌های منتخب را اجراء ارزشیابی و بازنگری می‌کنند (Sabatier, 2017).

ویژگی‌های گزاره سیاستی

الف. تعریف هدف

فرایند تدوین سیاست دارای هشت مرحله اصلی است: شناسایی مسئله، تحلیل آن، ابزار کارردی، مشاوره و مشورت، هماهنگی، تصمیم، کاربرد و ارزیابی (Bridgman and Davis, 2004).

اولین گام در نگارش یک گزاره سیاستی تصمیم درباره هدف توصیه است. گزاره سیاستی تلاش می‌کند هدفی را محقق کند که به خوبی تعریف شده باشد و باید نشان دهد توصیه سیاستی، معرف قانونی جدید است یا تغییر قانون موجود. آیا راهبردی جدید برای دولت تعیین

می‌کند یا تنها به تغییر جهت در راهبردهای موجود بسنده می‌کند؟ Centre for Ageing Research and Development in Ireland, 2012) پاسخ به این موضوع بدین معنی است که هدف سیاست‌گذار حفظ تعادل است یا ایجاد گسست؟

ب. مشخص بودن مخاطبان هدف

گام بعدی در تدوین گزاره سیاستی، تعیین مخاطبان هدف است. منظور از مخاطب، گروهی است که گزاره سیاستی بر منافع آن‌ها اثر می‌گذارد. گزاره سیاستی باید برای مخاطبان مشخص نوشته شوند؛ مثلاً اگر توصیه‌ها، قوانین ملی را تغییر می‌دهد، مخاطبان باید دولت و مجلس باشند.

بر اساس این که مخاطبان هدف که باشند، چهار رده سیاست شکل می‌گیرد: هنگامی که هزینه‌ها و منافع بر جامعه معدودی متمرکز است، «سیاست‌های گروه‌ذی‌نفع» شکل می‌گیرد که در این شرایط امکان تعارض میان آن‌هایی که منافع را کسب کرده‌اند و گروهی که هزینه‌ها را به دوش می‌کشند، وجود دارد. هر گاه هزینه‌ها بر جامعه کوچکی متمرکز باشد ولی منافع آن به گروه گسترده‌ای تعلق گیرد، «سیاست‌های کارآفرینانه» شکل می‌گیرد. اگر هزینه‌ها میان گروه بزرگی توزیع شود و منافع به عده کمی برسد، «سیاست‌های مشتری‌محور» شکل می‌گیرد و در نهایت اگر هزینه‌ها و منافع هر دو میان گروه گسترده‌ای از مردم توزیع شود، «سیاست‌های اکثریت» شکل می‌گیرد که در این مورد اغلب به سیاست‌های ضعیف و مبهم منجر می‌شود (Birkland, 2015).

ج. تبیین شفاف سیاست

لازم است موضوعی که به تصمیم سیاستی نیاز دارد با تمامی جزئیات و به‌طور واضح تعریف شود و طرحی کلی از وضعیت موجود و هدف موردنظر را دربرگیرد؛ ضمن اینکه گزاره سیاستی باید به موضوع مورد نظر و شواهد پژوهشی خود محدود باشد (Centre for Ageing Research and Development in Ireland, 2012). زبان گزاره باید فارغ از واژه‌های پیچیده فنی و علمی و واجد محتوایی گویا، روشن، کامل و قابل فهم، باشد. نکته دیگر اینکه گزاره باید تا حد ممکن مختصر و کاملاً متمرکز بر مسئله مورد بحث باشد تا خواننده در کمترین زمان بتواند به مضمون آن دست یابد.

د. پیشنهاد چندگزینه‌ای

گزاره سیاستی باید سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را متقاعد کند که مسئله مورد بحث مهم است؛ علاوه بر این باید این نکته را در نظر بگیرد که اگر رویکردهای مختلفی برای حل مسئله بحث‌برانگیز وجود داشته باشد، حل مطلوب آن نیز در گرو یافتن بدیل‌های ابتکاری و بدیع است. هرچه راه‌حل‌های بیش‌تری برای حل مشکل پیدا و

References

- Academy of Persian Language and Literature. (2017). *The meaning of the word "Policy"*. Retrieved from: <http://www.persianacademy.ir/fa/word> (Persian)
- Alvani, S. M. (2006). *Public Management*. Tehran: Ney. (Persian)
- Alvani, S. M., & Sharifzadeh, F. (2011). *Public policy making procsee*. Tehran: Allameh Tabataba'i University. (Persian)
- Anderson, J. (1994). *Public policymaking: An introduction*. Massachusetts: Houghton Mifflin.
- Birkland, Th. A. (2015). *An Introduction to the policy process*. Abingdon-on: Routledge.
- Bridgman, P., & Davis, G. (2004). *The Australian policy handbook*. Australia: Allen & Unwin.
- Centre for Ageing Research and Development in Ireland (CARDI). (2012). *10 Guidelines for Writing Policy Recommendation*. Ireland: Centre for Ageing Research and Development in Ireland.
- Dehkhoda, A. A. (1961). *Dictionary*. Tehran: Tehran University Press. (Persian)
- Mo'in, M. (1971). *An intermediate Persian dictionary*. Tehran: Amirkabir. (Persian)
- Sabatier, P. A. (2017). *Theories of the policy process* (Danaee Fard, H., & Kazemi, H, Persian Trans). Tehran: Safar. (Persian)
- Wilson, C.A. (2006). *Public policy: Continuity and change*. New York: McGraw-Hill.

تعیین شوند، انتخاب بهتری در تصمیم‌گیری صورت خواهد گرفت (Alvani, 2006). ضمن اینکه وجود چندین بدیل مطلوب، موجب مقاومت در برابر حل سریع و بدون تأمل مسئله می‌شود و احتمال اتخاذ تصمیم‌های مؤثرتر را افزایش می‌دهد.

ه. توجه به اقتصاد سیاست

اگر جهت‌گیری‌های سیاستی هزینه‌های چشمگیری را به دنبال داشته باشد، بعید است مورد اتخاذ قرار گیرد. توصیه‌ها باید تا جای ممکن هزینه‌خنثی، رایگان و از نظر اقتصادی امکانپذیر باشد. هرچه گزاره‌سیاستی مزیتی را با کاهش هزینه‌ها فراهم کند، اقبال از آن محتمل‌تر است (Centre for Ageing Research and Development in Ireland, 2012).

و. توجه به تجربه‌های بین‌المللی

به‌طور طبیعی مسئله مورد بحث دارای سابقه‌ای در عرصه بین‌المللی است و حتماً پیش از ما در نقطه‌ای دیگر در جهان، مورد بحث و تحلیل قرار گرفته است؛ به همین دلیل در تدوین گزاره‌های سیاستی مناسب است با مطالعه تطبیقی، موفقیت و خطاهای نمونه‌های واقعی بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد و از آن‌ها در نگارش گزاره بهره جست.

ز. مبتنی بر اطلاعات دقیق و تازه

گزاره‌سیاستی باید مبتنی بر کامل‌ترین، دقیق‌ترین و تازه‌ترین اطلاعات در دسترس باشد؛ اطلاعات نادرست، ناقص و قدیمی اعتبار گزاره‌سیاستی را مغشوش جلوه می‌دهد. به همین دلیل باید اطلاعات از منابع معتبر تهیه شود؛ گردآورندگان اطلاعات مورد اعتماد باشند، اطلاعات به‌روز باشد و همه ابعاد موضوع بحث‌برانگیز را شامل شود.

